

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΔΙΑΦΩΤΙΣΙΣ*

Υ Π Ο

Ἀρχιμ. ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΦΑΡΟΥ

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι εἰδικοί δὲν δέχονται, ὅτι ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις εἶναι ἀπλῶς ὑποκατάστατον τῆς ἐξομολογήσεως, πολλοὶ ὅμως μὴ Διαμαρτυρόμενοι κληρικοὶ καὶ θεολόγοι πιστεύουν, ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐξέβαλεν ἡ Μεταρρυθμισίς ἐκ τῆς θύρας πρὸ πέντε περιπτου αἰώνων, δηλαδὴ τὴν ἐξομολόγησιν, τὸ εἰσήγαγεν ἐσχάτως ἀπὸ τὸ παράθυρον ὡς Ποιμαντικὴν Διαφώτισιν.

Βεβαίως οὔτε οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀρνοῦνται, ὅτι ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις δὲν διαφέρει βασικῶς ἀπὸ τὰς συμβουλὰς καὶ τὴν παρηγορίαν, τὰ ὁποῖα ἔμπειροι καὶ φιλόανθρωποι κληρικοὶ προσέφερον κατὰ τὸν καθιερωμένον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τρόπον ἐπὶ αἰῶνας, ἀλλὰ παρατηροῦν, ὅτι ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις χρησιμοποιεῖ τρεῖς ἐπὶ πλέον πηγὰς: α) Τὴν κλινικὴν ἐξάσκησιν καὶ ἐμπειρίαν τῶν ποιμένων εἰς τὰ νοσοκομεῖα, τὰς φυλακὰς, ἢ τὰς κοινότητας, ὅπου ὑπὸ ἐπίβλεψιν ἐπιτυγχάνουν οὗτοι νὰ κατανοήσουν ἐπαρκῶς τὴν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποῖαν ἔχουν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τὰς δυνατότητας καὶ τὰ ὄριά των· β) Τὴν μελέτην τῶν θεωριῶν τῶν σχετικῶν μὲ τὴν φύσιν τῆς συναισθηματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ὁποῖαι ἔχουν διατυπωθῆ καὶ προβληθῆ ὑπὸ τῶν θεραπευτικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐκείνων ἐξ αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι μελετοῦν τὴν ἀνθρωπίνην συμπεριφορὰν· γ) τὴν εὐκαιρίαν συνεργασίας μὲ (ἢ τὴν δυνατότητα παραπομπῆς εἰς) ἄλλους εἰδικούς, οἱ ὁποῖοι δύνανται νὰ προσφέρουν πλέον ἐξειδικευμένην βοήθειαν εἰς ἄτομα ἔχοντα δυσκολίας εἰς περιοχὰς, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ποιμὴν δὲν εἶναι οὔτε ἡ μόνη οὔτε ἡ καλλιτέρα πηγὴ βοήθειας.

Μερικοὶ συγγραφεῖς τοῦ κλάδου τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως παρουσιάζουν τὴν ἄποψιν, ὅτι ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις δὲν εἶναι μὲν ὑποκατάστατον τῆς ἐξομολογήσεως, ἀλλὰ εἶναι βελτίωσις αὐτῆς. Οἱ συγγραφεῖς δὲ αὐτοὶ ἀναφέρονται εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς «κρίσεως» καὶ τῆς «ἀφέσεως», τὰ ὁποῖα ἐνυπάρχουν εἰς τὴν Ποιμαντικὴν Διαφώτισιν καὶ τὰ ὁποῖα συνδέονται μὲ τὴν ἱερατικὴν ιδιότητα τοῦ ποιμένου. Δι' ἄλλους ὅμως — καὶ τοὺς περισσοτέρους — ἡ καλλιτέρα Ποιμαντικὴ Διαφώτισις εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποῖα λαμβάνει χώραν μετὰξὺ δύο ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀμφότεροι τέκνα τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἀποφασί-

* Ὁ ὅρος Ποιμαντικὴ Διαφώτισις ἀποτελεῖ ἴσως, τοῦλάχιστον πρὸς τὸ παρὸν, τὴν πλησιεστέραν μετάφρασιν τοῦ ὅρου Pastoral Counseling. Ἐν τούτοις ἔχι μόνον δὲν θὰ πρέπη νὰ θεωρηθῆ τελικῶς, ἀλλὰ ἀντιστρόφως θὰ πρέπη νὰ ἐνθαρρυνθῆ ἡ ἀναζήτησις ἄλλου ἀκριβεστέρου.

στικὸν στοιχεῖον, λέγουν αὐτοί, δὲν εἶναι ἡ ἀγιότης τοῦ ἑνὸς καὶ ἡ ἀμαρτωλότης τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ ἡ ὠριμότης καὶ ἡ ὑγεία τοῦ ἑνός, ὁ ὁποῖος ἐπιδιώκει τὴν ὠριμότητα καὶ τὴν ὑγείαν τοῦ ἄλλου ποὺ συμβαίνει νὰ ζῆ μίαν θρυμματισμένην καὶ ἴσως χαώδη ζώην.

Οὔτε ὡς τέχνη ἢ τεχνικὴ δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις, ἂν καὶ εἶναι ἀληθές, ὅτι τεχνικαὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς αὐτήν, ὅπως ἐπίσης εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ ποιμὴν δύναται νὰ ἀναπτύξῃ εἰς τὴν Ποιμαντικὴν Διαφώτισιν τὴν εὐαισθησίαν του εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε νὰ ἀνταποκρίνεται μὲ τὴν συναισθηματικὴν ἁρμονίαν καὶ ἀκρίβειαν ἑνὸς καλλιτέχνου.

Ἐὰν ὅμως δὲν εἶναι ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις ἀπλῶς μία νέα μορφή ἐξομολογήσεως ἢ μία συλλογὴ τεχνικῶν, τότε τί εἶναι; Ἐλπίζομεν, λέγουν οἱ ἀνωτέρω ἀναφερθέντες συγγραφεῖς, ὅτι εἶναι ἕνας νέος τρόπος ἀποκαταστάσεως μιᾶς διανθρωπίνης σχέσεως καὶ διατείνονται, ὅτι ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις θὰ ἠδύνατο ἐπιτυχέστερον νὰ ὀρισθῆ ὡς ἓν ἰδιαιτερον εἶδος σχέσεως μεταξὺ δύο ἀνθρώπων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς κατέχεται ὑπὸ τοιοῦτου ἐνδιαφέροντος διὰ τοὺς συνανθρώπους του καὶ ἀπολαμβάνει τοιαύτης ψυχικῆς ὑγείας, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἀντιμετωπίξῃ μὲ παρρησίαν καὶ μὲ εὐαισθησίαν τὸν πόνον καὶ τὴν ἀνησυχίαν τοῦ ἄλλου. Ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις εἶναι μία βοηθοῦσα ἢ θεραπευτικὴ σχέσις. Ὁ ὅρος θεραπευτικὴ σχέσις, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ μίαν εὐρυτάτην καὶ ἐλευθέρως χρησιμοποιοιουμένην ἀφηρημένην ἔννοιαν, εἰς τὴν περιπτώσειν αὐτὴν ἔχει μᾶλλον συγκεκριμένον καὶ καθωρισμένον περιεχόμενον.

Αἱ δυναμικαὶ ἀπόψεις αὐτῆς τῆς σχέσεως δύνανται νὰ κατανοηθοῦν πληρέστερον, ὅταν ἐξετασθῆ αὐτὴ ὡς μία συνάντησις μεταξὺ δύο προσώπων. Ὁ Tournier καὶ ὁ Rogers μᾶς ἔχουν βοηθήσει πολὺ νὰ κατανοήσωμεν τί εἶναι πρόσωπον, ὑπογραμμίζοντες τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἀνθρώπος-ὄργανισμὸς γίνεται περισσότερον ἀνθρώπινος εἰς τὴν διαπροσωπικὴν ἐπαφὴν καὶ τονίζοντες, ὅτι μόνον εἰς τὴν διαπροσωπικὴν σχέσιν δύναται ἡ προσωπικότης τοῦ ἀνθρώπου νὰ σχηματισθῆ καὶ νὰ προαχθῆ. Ὁ Harry Sullivan ἐξ ἄλλου ἐτόνισεν, ὅτι δλαι αἱ κατ' ἐξοχὴν ἀνθρώπινα ἐμπειρίαι, δηλαδὴ αἱ διαδικασίαι τῆς φαντασίας καὶ τῆς σκέψεως (π α ρ α τ α ξ ι κ α ι ἢ σ υ ν τ α ξ ι κ α ι ἢ πρωτογενεῖς καὶ δευτερογενεῖς κατὰ τὴν Φροϋδικὴν ὀρολογίαν), εἶναι κατ' οὐσίαν διαπροσωπικαὶ καὶ ἀναπτύσσονται κατὰ τρόπον μοναδικὸν εἰς τὴν διαπροσωπικὴν συνάφειαν. Αἱ ἀνταλλαγαὶ καὶ οἱ συνδυασμοὶ αὐτῶν τῶν διαδικασιῶν εἶναι μοναδικαὶ διὰ κάθε ἀνθρώπον, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Rogers ὀρίζει τὸν ὅρον πρόσωπον ὡς «μοναδικὸν κέντρον ἐμπειρίας». Ἐπομένως εἰς τὴν Ποιμαντικὴν Διαφώτισιν ἔχομεν δύο μοναδικὰ κέντρα ἐμπειρίας ἀλληλοαντιδρώντα. Ὁ περίπλοκος χαρακτήρ τῆς διαδικασίας τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως ἐπιτρέπει τὸν ἔλεγχον μόνον ἐλαχίστων μεταβολῶν, ὡς ἐκ τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν Ποιμαντικὴν Διαφώτισιν ὡς ἐπιστήμην, χωρὶς δυσκολίαν.

Ἡ ἀρχικὴ ἐμφάνισις τῆς ψυχαναλύσεως ἔκαμε τοὺς πλέον ἀδαεῖς ἐκ τῶν ὀπαδῶν τῆς νὰ πιστεῦουν τὰ ἐξῆς δύο πράγματα:

1) ὅτι ἡ καθόλου ἀνθρωπίνῃ συμπεριφορᾷ εἶναι ἀποτέλεσμα βιογενῶν καὶ ψυχογενῶν παραγόντων καὶ

2) ὅτι αὐτοὶ οἱ παράγοντες-αἰτίαι δύνανται νὰ ἀντιστραφοῦν διὰ τῆς κατανόησεως τῆς αἰτιολογίας μίας ὀρισμένης συμπεριφορᾶς ἀφ' ἑνὸς καὶ διὰ τῶν νέων ἐμπειριῶν ἐκμαθήσεως ἀφ' ἑτέρου.

Ἐκτοτε ὅμως οἱ διάδοχοι τοῦ Φρόϋδ ἔχουν κάμει ὀρισμένας ἀνακαλύψεις πολὺ σημαντικὰς σχετικῶς μὲ αὐτὰς τὰς προσδοκίας. Πρῶτον, ἀνεκάλυψαν ὅτι ἡ κατανόησις τῆς αἰτίας δὲν ὀδηγεῖ ἀναγκαστικῶς εἰς θεραπείαν, ἀλλ' ὅτι δύνανται νὰ ὀδηγήσῃ ἀπλῶς εἰς μίαν εὐφυστέραν καὶ ἐπιτυχεστέραν κεκαλυμμένην νεύρωσιν. Δεύτερον, ἀνεκάλυψαν ὅτι πολλοὶ ἀδιόρατοι παράγοντες ἐνεργοῦν εἰς τὴν σχέσιν μεταξὺ ψυχαναλυτοῦ καὶ ἀσθενοῦς, οἱ ὅποιοι δὲν ἐλέγχονται ἐπαρκῶς καὶ οἱ ὅποιοι παρὰ ταῦτα δύνανται νὰ ἔχουν θεραπευτικὰ ἢ βλαβερὰ ἀποτελέσματα. Τρίτον, διεπίστωσαν ὅτι θεραπεία δύνανται νὰ λάβῃ χώραν εἰς μίαν σχέσιν ἀνεξαρτήτως τῶν χρησιμοποιουμένων τεχνικῶν, τῶν προφορικῶν διατυπώσεων, τῆς κατανόησεως τῶν αἰτίων κ.ο.κ.

Ἄλλα αὐτὰ προβάλλουν τὴν ποιότητα τῆς σχέσεως ὡς τὸν μοναδικὸν ἀποφασιστικὸν παράγοντα εἰς μίαν θεραπευτικὴν ἀλληλοαντιδρασιν. Ὁ δὲ ὄρος, ὁ ὁποῖος συχνότερον χρησιμοποιεῖται, διὰ νὰ περιγράψῃ τὴν ἰδιάζουσαν ποιότητα, τὴν ὁποίαν μίᾳ θεραπευτικῇ σχέσει πρέπει νὰ ἔχῃ, εἶναι *empathy*¹.

Ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις ὡς ἐκ τούτου ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ πρέπη νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ περίπτωσις ἑνὸς εἰδικοῦ, ὁ ὁποῖος ἐξετάζει τὸ ἀντικείμενον τῆς εἰδικότητός του, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς μίᾳ ἀλληλοαντιδρασί, ἐν διαπροσωπικῶν περιστατικῶν, ὡς μίᾳ συνάντησις δύο προσώπων μὲ ὀρμάς, συγκρούσεις, ἀπογοητεύσεις, ἀνησυχίας καὶ ἀνάγκας. Ὁ εἰς ἴσως εἶναι εἰς καλλιτέραν κατάστασιν ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἀλλὰ δὲν εἶναι πάντοτε εὐκόλον νὰ καθορισθῇ ποῖος. Παρὰ ταῦτα ὅμως, τοῦλάχιστον θεωρητικῶς, ὁ ποιμὴν δύνανται περισσότερον νὰ εἶναι ἀντικειμενικός, ἐφ' ὅσον τὸ συζητούμενον πρόβλημα δὲν εἶναι ἰδικὸν του. Τὸ πλεονέκτημα ἐν τούτοις τοῦτο δὲν ὑφίσταται εἰς τὰς ἀκολουθούς περιπτώσεις:

α) ὅταν αἱ κοσμοθεωρίαι καὶ οἱ θεωρητικοὶ προσανατολισμοὶ τοῦ ποιμένου, οἱ ὅποιοι ἔχουν διαμορφωθῇ ὑπ' αὐτοῦ συμφῶνως πρὸς τὴν καθόλου ὀργάνωσιν τῆς προσωπικότητός του, προσβάλλονται τόσον βιαίως διὰ τῶν συζητουμένων, ὥστε νὰ ἀναγκάζεται οὗτος νὰ τηρῇ στάσιν αὐστηρὰν καὶ ἀμυντικὴν,

1. *Empathy* εἶναι ἡ ἑλληνικὴ λέξις ἐμπάθεια ἡ ὁποία παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα ἐμπάζομαι τὸ ὁποῖον σημαίνει: φροντίζω, μεριμνῶ ἢ συμμετέχω ὀλοφύχως εἰς τὴν δοκιμασίαν τοῦ ἄλλου. (Ἀλκιφρ. 2,4,12 «Τῆς ἐμπαθοῦς φιλίας»).

β) όταν τὸ κίνητρον-βαλβίς τοῦ ἄλλου προσώπου εἶναι τοιοῦτον, ὥστε νὰ θέτῃ εἰς ἐνέργειαν τὰς ὁρμὰς τοῦ ποιμένου καὶ τοιουτοτρόπως νὰ κινητοποιῇ τὸν ἀμυντικὸν μηχανισμόν του. Αἱ ὁρμαὶ αὗται δύνανται νὰ εἶναι εἴτε γενετήσιαι, εἴτε ὁρμαὶ ἐξαρτήσεως ἢ μίσους,

γ) όταν τὸ ἄλλο πρόσωπον παρουσιάζῃ τὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς ἐκ τῶν παραταξικῶν διαστροφῶν τοῦ ποιμένου, ὅποτε ὁ τελευταῖος ἀντιδρᾷ κατὰ ἓνα στερεότυπον τρόπον, δηλαδὴ ἔχει τὴν τάσιν νὰ κατατάσῃ εἰς κατηγορίας,

δ) όταν κάποιον περιστατικὸν ἄσχετον μὲ τὸ ἄλλο πρόσωπον καθιστᾷ τὸν ποιμένα ψυχολογικῶς σχεδὸν ἀπρόσιτον.

Τὸ ἄτομον, τὸ ὁποῖον ζητεῖ διὰ τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως τὴν βοήθειαν τοῦ ποιμένου, ἀναμένει ὅπωςδῆποτε τὰ ἐξῆς: Πρῶτον, ὅτι θὰ ἀντιμετωπισθῇ μὲ σεβασμὸν ὡς μία ὄντοτης, ἡ ὁποία ἔχει μίαν ἐσωτερικὴν ἀξίαν καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου δὲν θὰ χρησιμοποιοθῇ, ὅπως ἔχει χρησιμοποιοθῆ εἰς ἄλλας σχέσεις του. Δεύτερον, ὅτι θὰ κατανοηθῇ πλήρως, ὅπερ σημαίνει, ὅτι θὰ κατανοηθῶν ὄχι μόνον τὰ ἐκδηλα συναισθημάτά του, ἀλλὰ καὶ τὰ λανθάνοντα, δηλαδὴ ὅτι θὰ ἀκουσθῶν ὄχι μόνον αἱ λέξεις, τὰς ὁποίας προφέρει, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀλάλητοι στεναγμοὶ του. Τρίτον, ὅτι θὰ γίνῃ ἀνεπιφυλάκτως ἀποδεκτόν, διότι ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν ἡ συμπεριφορὰ του εἶναι καλὴ ἢ κακὴ, μόνον διότι εἶναι ἄνθρωπος ἔχει ἀξίαν. Τέταρτον, ὅτι θὰ τοῦ δοθῇ ἡ συναισθηματικὴ ἐλευθερία, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν κάθαρσίν του, οὕτως ὥστε νὰ δυνηθῇ καὶ αὐτὸς νὰ φθάσῃ εἰς κάποιαν ἀντικειμενικότητα. Πέμπτον, ὅτι θὰ δυνηθῇ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ ἰδικόν του ἐγὼ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων του διατηρῶν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέραν ἀξιοπρέπειαν καὶ αὐτοσεβασμὸν. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἴσως ἔχει ἀνάγκη ἐποικοδομητικῶν ὑποδείξεων, ἀλλ' αὐταὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ πρέπη νὰ ἀποτελοῦν ἄρησιν τῆς ἀνωτέρω τελευταίας προσδοκίας του.

Ὁ ποιμὴν, ὁ ὁποῖος ἀναλαμβάνει νὰ βοηθήσῃ ἓν ἄτομον διὰ τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως, ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του τὰ ἐξῆς μέσα. Πρῶτον, τὴν πείρᾶν του, τόσον ἐκ τῶν ἐπαφῶν του μὲ ἄλλους, ὅσον καὶ ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ συναισθημάτων, φαντασιώσεων καὶ ἀνησυχιῶν. Τὰ τελευταῖα αὐτὰ μάλιστα ἀποτελοῦν ἐξαιρετικῆς σημασίας ὑλικόν, ἐκ τοῦ ὁποίου δύναται ὁ ποιμὴν νὰ φθάσῃ εἰς μίαν πραγματικῶς βαθεῖαν κατανόησιν τοῦ ἄλλου. Δεύτερον, τὴν εὐαισθησίαν του καὶ τὴν σχετικὴν ἐλευθερίαν του ἀπὸ προσωπικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα τοῦ ἐπιτρέπου νὰ δώσῃ μὲ λεπτότητα τοιαύτην κατεύθυνσιν εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἄλλου προσώπου, ὥστε νὰ δυνηθῇ τοῦτο νὰ ἀνακαλύψῃ τὰ πραγματικά του συναισθήματα. Τρίτον, τὴν εἰδικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ἐξάσκησιν του καὶ τέλος, τὸν ἰδιαίτερον κατάλογόν του, εἰς τὸν ὁποῖον περιλαμβάνονται τὰ ὀνόματα καὶ αἱ διευθύνσεις τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων καὶ ὑπηρεσιῶν, εἰς τὰ ὁποῖα δύναται νὰ παραπέμψῃ τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ζητεῖ τὴν βοήθειάν του, ὅταν ἡ περίπτωσις ἐξέρχεται τῶν ἰδικῶν του ὁρίων.

Ἡ πρώτη συνάντησις εἰς τὴν Ποιμαντικὴν Διαφώτισιν εἶναι πολὺ σημαντικὴ, ἀλλ' ἴσως χρειασθοῦν πολὺ περισσότεραι τῆς μιᾶς συναντήσεως, διὰ νὰ ὑπάρξῃ μία κατὰ τὸ δυνατόν ἀκριβῆς διάγνωσις καὶ νὰ καθορισθοῦν αἱ ἐπιδιώξεις τῆς θεραπευτικῆς προσπάθειας.

Ἐὰν ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις δὲν εἶναι παρὰ ἓν ἰδιαιτερον εἶδος διανοητικῆς σχέσεως, τότε ἡ ἀποκατάστασις αὐτῆς τῆς σχέσεως ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον ἴσως μέρος τῆς καθόλου διαδικασίας καὶ ἐπομένως ἡ ἐξασφάλισις τῶν ἀπαραιτήτων συνθηκῶν καὶ προϋποθέσεων διὰ τὴν δημιουργίαν αὐτῆς τῆς σχέσεως εἶναι βασικῆς σημασίας. Ἡ μέχρι τοῦδε πεῖρα ἔχει ἀποδείξει, ὅτι αἱ ἀκόλουθοι προϋποθέσεις εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν θεμελιώσιν τῆς βαθείας ἐκείνης διαπροσωπικῆς σχέσεως, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως. Πρῶτον, ὁ ποιμὴν θὰ πρέπη νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸ ἄλλο πρόσωπον, κατὰ τὰς πρώτας στιγμὰς τῆς σιωπηλῆς ἐπικοινωνίας των, τὸ συναίσθημα ὅτι τὸ ἀποδέχεται ἀνεπιφυλάκτως καὶ ὅτι αἰσθάνεται ἀπόλυτον ἄνεσιν ἐρχόμενος εἰς ἐπαφὴν μὲ αὐτό. Δεύτερον, ὁ ποιμὴν θὰ πρέπη νὰ εἶναι βέβαιος, ὅτι διαθέτει τὸν ἀπαιτούμενον διὰ τὴν συνάντησίν του μὲ τὸ ἄλλο πρόσωπον χρόνον. Δὲν δύναται ὁ κληρικὸς νὰ βοηθήσῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, δι' αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἀποφασίσῃ ποίους θὰ βοηθήσῃ καὶ νὰ ἀφιέρωσῃ δι' αὐτοὺς τὸν ἀπαραίτητον χρόνον. Ἐὰν προσπαθῆσῃ νὰ γίνῃ ὅλα τὰ πράγματα δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, τότε εἰς οὐδένα θὰ προσφέρῃ πραγματικὴν βοήθειαν. Τρίτον, θὰ πρέπη νὰ δώσῃ ὁ ποιμὴν εἰς τὸ ἄλλο πρόσωπον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλήσῃ καὶ ἐκεῖνος νὰ ἀκούσῃ μὲ ὄλην του τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον. Τέταρτον, θὰ πρέπη ὁ ποιμὴν νὰ καλλιεργήσῃ τὴν ἱκανότητα νὰ ἀπομνημονεύῃ λεπτομερείας καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν ἀκόμη, κατὰ τὴν ὁποίαν προσπαθεῖ νὰ ἀνταποκριθῇ πρὸς τὰ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα τὸ ἄλλο πρόσωπον ἐκφράζει. Εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀναπτύξῃ δύο ἐγὼ ὁ ποιμὴν κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως, ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον συμμετέχει, καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον παρατηρεῖ. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως εἶναι ἀπαραίτητον, ὅπως ὁ ποιμὴν εἶναι ψυχολογικῶς προσιτὸς εἰς τὸ ἄλλο πρόσωπον καὶ ὅπως ἀκολουθῇ ἓν ὠρισμένον σχέδιον προσεγγίσεως.

Ἡ ἱκανότης τοῦ ποιμένου νὰ ἀκούῃ ἀποτελεῖ βασικὸν στοιχεῖον τῆς ἐπιτυχίας τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως. Τὸ στοιχεῖον αὐτὸ δύναται πράγματι νὰ εἶναι ἀποτελεσματικόν, ὅταν ὑπάρχουν ὠρισμένοι ὄροι, οἱ ὁποῖοι ἀποκλείουν παρεμβάσεις καὶ οἱ ὁποῖοι ἐξασφαλίζουν ἐλευθερίαν. Δύναται δὲ τὸ ἄλλο πρόσωπον νὰ ὁμιλῇ καὶ ὁ ποιμὴν νὰ ἀκούῃ μὲ ἐλευθερίαν, ὅταν ὑπάρχῃ ἀσφάλεια. Δὲν εἶναι βεβαίως ἀσφάλεια ἡ ψευδοασφάλεια τῆς ἀποστάσεως, τῆς ὑπεραπασχολήσεως, ἢ τῆς ἱερατικῆς περιβολῆς, ἀλλὰ ἐκείνη, τὴν ὁποίαν δημιουργεῖ μία ἐντιμὸς συμφωνία.

«Θὰ σὲ ἀκούω ἐπὶ μίαν ὥραν. Θὰ σὲ ἀκούω ὅχι ἀπὸ περιέργειαν, ἀλλὰ ἀπὸ ἐνδιαφέρον».

Ἡ συμφωνία αὐτή, τὰ καθωρισμένα χρονικὰ ὄρια, τὸ κατάλληλον μέρος καὶ ἡ ἀκραιώτης τοῦ ποιμένου δημιουργοῦν μόνον αὐτὴν τὴν ἀσφάλειαν. Ἐλευθερία ἀπὸ προσωπικὰ προβλήματα βοηθεῖ τὸν ποιμένα νὰ ἀκούσῃ μὲ ἐνδιαφέρον καὶ μὲ «ἐμπάθειαν» τὸ ἄλλο πρόσωπον. Χωρὶς αὐτὸ τὸ τελευταῖον στοιχεῖον ἡ ἀκρόασις δὲν εἶναι ποτὲ ἐπιτυχής. Πεῖνα, κούρασις, ἡ ἀσυνήθης ἀνησυχία προερχομένη ἐκ τῶν προσωπικῶν προβλημάτων τοῦ ποιμένου ἀποκλείουν αὐτὴν τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ ἱκανότης τῆς ἐπιτυχοῦς ἀκρόασεως ἐξαρτᾶται ἐπίσης ἐκ τῆς εὐαισθησίας, τὴν ὅποιαν ἔχει ὁ ποιμὴν διὰ τὰς ἰδικὰς του ἐμπειρίας καὶ συναισθήματα. Ἐὰν δὲν ἔχῃ ἀναπτύξει ὁ ποιμὴν μίαν ἰδιαιτέραν εὐαισθησίαν διὰ τὴν κατανόησιν τῶν ἰδικῶν του συναισθημάτων, δὲν ὑπάρχουν ἀσφαλῶς πολλαὶ πιθανότητες, ὅτι θὰ δυνηθῇ οὗτος νὰ κατανόησῃ τὰ συναισθήματα τῶν ἄλλων. Εἶναι ἐπίσης ἀπαραίτητον νὰ ἀναπτύξῃ ὁ ποιμὴν μίαν ἰδιαιτέραν εὐαισθησίαν διὰ τὴν κατανόησιν τῆς πραγματικῆς σημασίας, τὴν ὅποιαν ἔχουν ὀρισμένα στοιχεῖα, ὡς αἱ λέξεις, ὁ τόνος τῆς φωνῆς, ἡ ταχύτης τῆς ὀμιλίας, ἡ ἀναπνοή, τὸ καθάρισμα τοῦ λάρυγγος, ἡ φυσικὴ ἔντασις κ.ἄ. Εἶναι ἀναγκαῖον ἀκόμη, ὅπως ὁ ποιμὴν ἀναπτύξῃ τὴν ἱκανότητα νὰ ἀκούῃ εἰς διαφορετικὰ ἐπίπεδα. Αἱ διατυπώσεις τοῦ προσώπου, μετὰ τοῦ ὁποίου συνομιλεῖ, περιέχουν τὸ ἐμφανὲς προφορικὸν περιεχόμενον, τὸ λανθάνον προσυνηδητὸν περιεχόμενον καὶ τὸ συμβολικὸν περιεχόμενον. Εἰς ἔμπειρος ποιμὴν θὰ πρέπη νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸ πρόσωπον μετὰ τοῦ ὁποίου συνομιλεῖ καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν αὐτῶν ἐπιπέδων. Διὰ νὰ εἶναι δὲ εἰς θέσιν ὁ ποιμὴν νὰ συλλάβῃ καὶ τὸ ἐμφανὲς καὶ τὸ λανθάνον περιεχόμενον τῶν διατυπώσεων τοῦ ἄλλου προσώπου, χρειάζεται νὰ ἀναπτύξῃ ἕν τρίτον οὖς. Μόνον ὅταν ὁ ποιμὴν μάθῃ νὰ ἀκούῃ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, θὰ δύναται ἀφ' ἑνὸς νὰ συμπάσχῃ μετὰ τοῦ ἄλλου προσώπου, ὥστε τοῦτο νὰ ἐλευθεροῦται καὶ νὰ δύναται νὰ ὀμιλῇ περὶ τῶν πραγματικῶν του συναισθημάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ διατηρῇ τὴν ἀντικειμενικότητα, τὴν ὅποιαν χρειάζεται νὰ ἔχῃ, διὰ νὰ σχηματίσῃ τὴν γενικὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως καὶ νὰ τὴν ἐκτιμᾷ ὀρθῶς.

Καὶ αὐτὰ μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον θὰ πρέπη ὁ ποιμὴν νὰ ἀκούῃ τὸ ἄλλο πρόσωπον, ὅταν ἐκεῖνο ὀμιλῇ. Ἄλλὰ βεβαίως τοῦτο δὲν εἶναι ἀρκετόν. Ὁ ποιμὴν θὰ πρέπη ἔχει μόνον νὰ ἀκούσῃ καὶ νὰ κατανόησῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνταποκριθῇ καταλλήλως. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὁμοίως τοῦτο, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ γνωρίζῃ οὗτος ὀρισμένα πράγματα. Καὶ πρῶτον μὲν θὰ πρέπη αἱ ἀπαντήσεις τοῦ ποιμένου νὰ εὐρίσκωνται ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν πνευματικῶν καὶ διανοητικῶν δυνατοτήτων τοῦ ἄλλου προσώπου. Ἀπαντήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι πολὺ βαθεῖαι ἢ ἔχουν ἀνεκδοτικὸν χαρακτῆρα ἢ ἀποτελοῦν ἐξεζητημένας ἐπαναλήψεις ἢ ἔχουν ὡς κέντρον τὴν προσωπικότητα τοῦ ποιμένου, ἔχουν πολὺ μικρὰν ἀξίαν. Ὁ σκοπὸς τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως εἶναι νὰ βοηθήσῃ τὸν πιστόν, ὅχι νὰ προβάλῃ τὰς ἱκανότητας τοῦ ποιμένου. Δεύτερον, αἱ ἀπαντήσεις τοῦ ποιμένου θὰ πρέπη νὰ δίδονται, ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν, εἰς τὴν γλῶσ-

σαν τοῦ ἄλλου προσώπου. Τρίτον, αἱ ἀπαντήσεις αὐταὶ θὰ πρέπει νὰ εὐρίσκωνται εἰς συναισθηματικὸν ἐπίπεδον ἀνάλογον μὲ ἐκεῖνο τοῦ ἄλλου προσώπου. Τοῦτο βεβαίως δὲν σημαίνει, ὅτι θὰ πρέπει νὰ εἶναι αὐταὶ καθ' οἷονδῆποτε τρόπον ἀπομιμήσεις ἢ δραματοποιήσεις. Τέλος, ἐφ' ὅσον θεωρεῖται ὡς δεδομένον, ὅτι ὁ ποιμὴν δύναται νὰ ἀκούῃ τὸ ἄλλο πρόσωπον εἰς διαφορετικὰ ἐπίπεδα, γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, εἰς ποῖον ἐξ αὐτῶν θὰ πρέπει οὗτος νὰ ἀνταποκριθῆ. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ εἶναι, ὅτι ὁ ποιμὴν πρέπει νὰ ἀνταποκριθῆ εἰς τὸ ἐπίπεδον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι καταλληλότερον. Διὰ νὰ δύναται δὲ νὰ ἀνακαλύπτῃ τοῦτο ὁ ποιμὴν, χρειάζεται ἰδιαιτέραν πείραν καὶ κρίσιν. Πάντως ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ πρέπει ὁ ποιμὴν νὰ εἰσέρχεται εἰς ἐπίπεδον βαθύτερον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς θέσιν κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν νὰ ἀνθέξῃ ὁ πιστός.

Αἱ ἰδιαιτέροι μέθοδοι, τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις προτείνεται διὰ τὴν Ποιμαντικὴν Διαφώτισιν, δύνανται νὰ διαιρεθοῦν εἰς δύο κατηγορίας, ἤτοι εἰς τὰς ἀντανεκλαστικὰς καὶ τὰς ἐρμηνευτικὰς. Αὐταὶ αἱ μέθοδοι ἀντιπροσωπεύονται κυρίως διὰ τοῦ Rogers καὶ τοῦ Freud καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα αἱ μέθοδοι αὐταὶ ἀποτελοῦν συνεπείας τῶν ἀπόψεων περὶ ἀνθρώπου τῶν δύο αὐτῶν διακεκριμένων ψυχολόγων. Ὁ Freud ἀντιπροσωπεύει τὴν ντετερμινιστικὴν καὶ ἴσως πεσσιμιστικὴν ἄποψιν περὶ ἀνθρώπου. Ἡ δὲ ἄποψις αὐτὴ ὀδηγεῖ εἰς μίαν ψυχοθεραπευτικὴν μέθοδον, ἡ ὁποία ἐπιδιώκει τὸν κατὰ τοιοῦτον τρόπον χειρισμὸν τοῦ ἀσθενοῦς, ὥστε νὰ ἀποδεχθῆ οὗτος καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς παρὰ τοῦ ψυχοθεραπευτοῦ ὑποδεικνυόμενας λύσεις. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν σχέσις καθορίζεται ὑπὸ μιᾶς σειρᾶς ἐκδηλώσεων, αἱ ὁποῖαι ἀρμόζουσι εἰς μίαν ἐπαφὴν μεταξὺ ἐνὸς ἐιδικοῦ καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἐιδικότητός του. Αὐτὸ τὸ εἶδος σχέσεως καλλιεργεῖ τὴν τάσιν ἐξαρθήσεως καὶ τὴν «μεταφοράν» (transference), τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν συνήθη προβλήματα τῆς συμβατικῆς ψυχανάλυσεως. Ὁ Rogers ἂν καὶ πιστεύει ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη συμπεριφορὰ κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀποτέλεσμα ὀρισμένων αἰτίων καὶ ὅτι δύναται νὰ προβλεφθῆ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνθρωπίνης ἐμπειρίας, δίδει ἔμφασιν εἰς τὴν αὐτονομίαν καὶ πληρότητα τοῦ ἀνθρωπίνου ἐγῶ (self). Οὗτος τονίζει τὴν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐκλέγῃ, καὶ προχωρεῖ ἀκόμη εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοπραγματώσεως (self-actualization). Βάσις τῆς θεωρίας τοῦ Rogers εἶναι, ὅτι ὁ ἀνθρώπος γνωρίζει τὰ συναισθηματὰ του καὶ τὰς ἀνάγκας του, ἀλλὰ κάποτε παθαίνει κάποιαν σύγχυσιν, ἡ ὁποία δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ τὸν τρόπον ἐκεῖνον, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ ἀδιεξόδου. Ὡς ἐκ τούτου κύριος σκοπὸς τῆς ψυχοθεραπείας θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀσθενοῦς ἀπὸ αὐτὸν τὸν συναισθηματικὸν ἀποκλεισμόν, διὰ νὰ δυναθῆ οὗτος νὰ συνεχίσῃ κανονικῶς τὴν ἀνάπτυξίν του. Αὐτὸς ὁ βασικὸς σεβασμὸς διὰ τὴν ἀνθρωπίνην πληρότητα ὀδηγεῖ εἰς τὴν ψυχοθεραπείαν, εἰς τὴν δημιουργίαν μιᾶς πρόσωπον πρὸς πρόσωπον σχέσεως. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ ἔργον τοῦ ψυχοθεραπευτοῦ δὲν εἶναι νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀσθενοῦς καὶ νὰ ὑποδείξῃ

κατευθύνσεις, αλλά να βοηθήση τοῦτον να ἐπιτύχη αὐτοκατανόησιν καὶ τελικῶς να ἀνεύρη ὁ ἴδιος τὰς ἀκολουθησομένας κατευθύνσεις. Ἀμφότεραι αἱ μέθοδοι αὗται παρουσιάζουν προβλήματα καὶ ἀδυναμίας. Ἐὰν ἐπὶ παραδείγματι ἐφαρμοσθῇ ἡ τακτικὴ τῶν ἐρωτήσεων, ἀντὶ ἐκείνης, ἡ ὁποία δίδει ἀπόλυτον ἐλευθερίαν εἰς τὸν ἀσθενῆ, διὰ να ὁμιλήσῃ δι' ὅ,τι τὸν ἀπασχολεῖ, ὑπάρχει φόβος να διαφύγη ὑλικὸν ζωτικῆς σημασίας. Ἐξ ἄλλου ἡ ἐρμηνεία, ἡ ὁποία δύναται να ἀποβῆ χρήσιμος καὶ ἀποτελεσματικὴ, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπαιτεῖ μεγάλην πεῖραν καὶ ἐπιτηδειότητα, ἀφ' ἑτέρου δὲ δύναται να καλλιεργήσῃ μίαν ἀντίληψιν περὶ τοῦ ψυχοθεραπευτοῦ, ἡ ὁποία ἀποδίδει εἰς αὐτὸν μαγικὰς ιδιότητες. Τέλος, ἡ ἀντανάκλασις, ἐὰν δὲν γίνεται με εὐαισθησίαν καὶ ἐπιτηδειότητα, φαίνεται ἀνόητος καὶ φαιδρά. Ἄν καὶ οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἀνωτέρω ψυχοθεραπευτικαὶ μέθοδοι δύναται να συμβάλουν εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἄσκησιν τῆς Ποιμαντικῆς Διαφώτισεως, ἐν τούτοις θὰ πρέπη να ἀναφερθῇ, ὅτι ἡ ἀντανάκλασις καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις φαίνεται να προσιδιάζῃ περισσότερον εἰς τὴν φύσιν αὐτῆς.

Μία περιπλοκή, ἡ ὁποία δημιουργεῖται συχνὰ εἰς τὰς ψυχοθεραπευτικὰς σχέσεις καὶ ἐπομένως καὶ εἰς τὴν Ποιμαντικὴν Διαφώτισιν εἶναι ὅ,τι ὁ Freud ἀπέκάλυψε «μεταφορὰν» (transference), δηλαδὴ ἡ τάσις τοῦ ἀσθενοῦς να βλέπῃ τὸν ψυχοθεραπευτὴν, ἢ ἄλλα πρόσωπα μετὰ τῶν ὁποίων ἔρχεται εἰς στενωτέραν ἐπαφήν, ὡς ἐν σημαντικὸν πρόσωπον τῆς πρώτου ἐμπειρίας του καὶ να ἀντιδρᾷ πρὸς αὐτὸν με τρόπους, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς αὐτὰ τὰ πρώιμα στάδια ἀναπτύξεως. Οὕτως ἐν παιδίον, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ πρώιμα στάδια τῆς ἀναπτύξεώς του εἶχε τρομοκρατηθῆ ἀπὸ τὸν πολὺ αὐστηρὸν πατέρα του, εἶναι δυνατόν, ὅταν ἔρχεται εἰς ἐπαφήν με ἀπολυταρχικοὺς τύπους, να συμπεριφέρεται πρὸς αὐτούς, ὡς ἐὰν ἦτο ἐν μικρὸν παιδίον, τὸ ὁποῖον ἀναμένει τιμωρίαν διὰ μίαν κακὴν πράξιν. Ἡ μία ὄριμος γυνή, ἡ ὁποία ὡς παιδίον εὕρισκετο εἰς διαρκῆ συναγωνισμόν με μίαν νεωτέραν ἀδελφὴν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς προσοχῆς τῶν γονέων, εἶναι δυνατόν να ἀγωνίζεται διαρκῶς δι' ὑπεροχὴν εἰς σοβαρὰ ζητήματα, ὡς ἐὰν ἤθελε να ἀποδείξῃ, ὅτι αὐτὴ εἶναι καλλιτέρα καὶ ἐπομένως ἀξία τῆς στοργῆς τῶν γονέων. Τοιοῦτοι τρόποι συμπεριφορᾶς ἐμφανίζονται καὶ εἰς τὰς σχέσεις μετὰ τοῦ ποιμένου καὶ ἐνοριτῶν καὶ συμβαίνει πολλάκις ὁ ποιμὴν να πίπτῃ εἰς τὴν παγίδα καὶ να ἀντιδρᾷ πρὸς τὰς τάσεις ἐξαρτήσεως ἢ τὴν ὀργὴν τοῦ ἐνοριτοῦ, ὡς ἐὰν ἐστρέφοντο πρὸς αὐτόν. Ὅταν πράττῃ τοῦτο ὁ ποιμὴν, τότε οὐσιαστικῶς ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον εὕρισκεται εἰς τὸν ἐνορίτην καὶ ὄχι εἰς τὸν ἐνήλικον ἄνδρα ἢ τὴν γυναῖκα, πρὸς τοὺς ὁποίους νομίζει, ὅτι ἀντιδρᾷ. Εἰς τὰς σχέσεις Ποιμαντικῆς Διαφώτισεως θὰ πρέπη να ἀποθαρρύνεται ἡ «μεταφορὰ», τὴν ὁποίαν οἱ ψυχοθεραπευταὶ περιορίζουν συνήθως με τὰ ἀκόλουθα μέτρα:

α) με τὸ να συγκεντρῶνουν τὴν προσοχὴν των εἰς τὰς παρούσας σχέσεις καὶ τὰ πρόσφατα περιστατικὰ τῆς ζωῆς τοῦ ἀσθενοῦς,

β) μετὰ τὸ νὰ περιορίζουν τὴν ἔρευναν εἰς τὰς παρελθούσας μετὰ τῶν γονέων σχέσεις τῶν ἀσθενῶν,

γ) μετὰ τὸ νὰ ἀποφεύγουν τὴν ἐπὶ ἀνακλίντρου ὑπτίαν τοποθέτησιν τοῦ ἀσθενοῦς καὶ μετὰ τὸ νὰ προτιμοῦν τὴν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον στάσιν. (Τὸ μέτρον τοῦτο δύναται νὰ ἔχη σημασίαν, ὅταν ὁ ψυχοθεραπευτὴς ἐπισκέπτεται ἀσθενεῖς κατ' οἶκον ἢ εἰς τὸ νοσοκομεῖον),

δ) μετὰ τὸ νὰ ἀντιμετωπίζουν τὰς ἐξωπραγματικὰς ἰδέας τῆς «μεταφορᾶς», μόλις αὐταὶ ἐκδηλωθοῦν,

ε) μετὰ τὸ νὰ ἀποφεύγουν τὰ ὄνειρα καὶ τὰς φαντασιώσεις τοῦ ἀσθενοῦς καὶ τὴν ἐλευθέραν ἐπικοινωνίαν,

στ) μετὰ τὸ νὰ καθορίζουν χρόνον μεταξὺ δύο συναντήσεων ὄχι μικρότερον τῶν τριῶν ἡμερῶν,

ζ) μετὰ τὸ νὰ παίζουσι ρόλον ἀντίθετον ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἀναμένει ὁ ἀσθενής,

η) μετὰ τὸ νὰ τηροῦν ἐνεργητικὴν μᾶλλον παρὰ παθητικὴν στάσιν.

Ἀντιστρόφως δὲ οἱ ψυχοθεραπευταί, οἱ ὁποῖοι δι' ὠρισμένους λόγους ἐπιθυμοῦν νὰ ἐνθαρρύνουν τὴν «μεταφορὰν», ἐπιτυγχάνουν τοῦτο μετὰ τοὺς ἀκολούθους τρόπους:

α) μετὰ τὸ νὰ τηροῦν παθητικὴν στάσιν καὶ νὰ παραμένουν ἀνώνυμοι,

β) μετὰ τὸ νὰ ἀποφεύγουν τὴν συζήτησιν συγχρόνων περιστατικῶν τῆς ζωῆς τοῦ ἀσθενοῦς,

γ) μετὰ τὸ νὰ ἐπιμένουν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν παλαιῶν σχέσεων τοῦ ἀσθενοῦς μετὰ τῶν γονέων του,

δ) μετὰ τὸ νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν ἐλευθέραν ἐπικοινωνίαν καὶ τὴν ἐπὶ ἀνακλίντρου ὑπτίαν τοποθέτησιν τοῦ ἀσθενοῦς,

ε) μετὰ τὸ νὰ αὐξάνουν τὴν συχνότητα τῶν συναντήσεων εἰς τέσσαρας καὶ πέντε φορές ἑβδομαδιαίως,

στ) μετὰ τὸ νὰ ἀποφεύγουν τὴν ἀπάντησιν εἰς ὑποβαλλομένας ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς ἐρωτήσεις,

ζ) μετὰ τὸ νὰ ἀποφεύγουν τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐξωπραγματικῶν ἰδεῶν τῆς «μεταφορᾶς»,

η) μετὰ τὸ νὰ παίζουσι ρόλον ἀνάλογον ἐκείνου τῶν γονέων.

Εἰς τὴν «μεταφορὰν» τοῦ ἀσθενοῦς ὁ ψυχοθεραπευτὴς ἔχει τὴν ὑποσυνείδητον τάσιν νὰ ἀντιδρᾷ μετὰ ἓνα τρόπον, ὁ ὁποῖος ἀποδίδεται μετὰ τὸν ὄρον «ἀντιμεταφορὰ» (countertransference) καὶ ἡ ὁποία δύναται νὰ ἐκδηλωθῇ ὡς ἐξῆς: Πρῶτον, ὁ ψυχοθεραπευτὴς εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμοποίησιν τὴν κατὰπτωσιν τοῦ ἀσθενοῦς, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν αὐτοεκτίμησίν του. Δεύτερον, ὁ ψυχοθεραπευτὴς δύναται νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν ἔκφρασιν τῶν ὀρμῶν τοῦ ἀσθενοῦς, διότι δι' αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ὁ ἴδιος αὐτὸς ζῆ ἀντιπροσωπευτικῶς αὐτὴν τὴν ἔκφρασιν. Τρίτον, ὁ ψυχοθεραπευτὴς εἶναι δυνατόν νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἠθικολογίαν καὶ νὰ

προσπαθήσῃ νὰ καταστείλῃ τὴν ἔκφρασιν τῶν ὀρμῶν τοῦ ἀσθενοῦς, διότι αἰσθάνεται, ὅτι αὐτὴ ἀπειλεῖ τὸν ἰδικόν του ἔλεγχον ἐπὶ τῶν ἰδίων ὀρμῶν του. Τέταρτον, εἶναι δυνατὸν μὲ τὴν παθητικότητά του ὁ ψυχοθεραπευτὴς νὰ ἐνθαρρύνῃ σαδιστικὰς καὶ ἐχθρικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀσθενοῦς, διότι δὲν τοῦ προσφέρει τὴν ὑποστήριξιν, ἣ ὁποία θὰ τὸν καταστήσῃ ἱκανὸν νὰ στραφῇ πρὸς ἑαυτὸν καὶ νὰ ἐρευνήσῃ καὶ κατανοήσῃ τὸν χαρακτῆρα τῶν συναισθημάτων του. Πέμπτον, εἶναι δυνατὸν ὁ ψυχοθεραπευτὴς μὲ τὴν αὐταρχικότητά του νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν τάσιν πρὸς ἐξάρτησιν τοῦ ἀσθενοῦς, κατὰ τῆς ὁποίας οὗτος ἀγωνίζεται. Ἐκτον, εἶναι δυνατὸν ὁ ψυχοθεραπευτὴς νὰ προσπαθήσῃ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς περφεξιονιστικὰς ἀνάγκας του συνιστῶν εἰς τὸν ἀσθενῆ τὴν ἀναζήτησιν ἐξωπραγματικῶν ἐπιδιώξεων.

Ὁ Ποιμὴν, ὁ ὁποῖος ἀσκει Ποιμαντικὴν Διαφώτισιν, θὰ πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὅτι αἱ ἐπαγγελματικαὶ του δυνατότητες εἶναι περιορισμέναι καὶ θὰ πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν ἱκανότητα νὰ καθορίζῃ πότε καὶ εἰς ποῖον πρέπει νὰ παραπέμψῃ ἑκείνος, ὁ ὁποῖος ζητεῖ τὴν βοήθειάν του, ὅταν οὗτος ἔχῃ ἀνάγκην βοήθειας, τὴν ὁποίαν ὁ ποιμὴν δὲν δύναται νὰ προσφέρῃ. Ἡ παραπομπὴ τοῦ πιστοῦ εἰς κάποιον εἰδικὸν ἐπιβάλλεται εἰς τὰς ἀκολούθους περιπτώσεις:

α) ὅταν ὁ ποιμὴν διαπιστώσῃ μίαν παθολογικὴν κατάστασιν, ἣ ὁποία ἐξέρχεται τῶν ἐπαγγελματικῶν του δυνατοτήτων, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι, παρουσία πρωΐμων διαδικασιῶν, παράξενος συμπεριφορὰ, γενετήσῃαι διαστροφαί, παρανοϊκαὶ ὑποψίαι, σκέψεις ἢ φόβοι αὐτοκτονίας,

β) ὅταν ὁ ποιμὴν δὲν δύναται νὰ ἐργασθῇ ἱκανοποιητικῶς μὲ τὸν πιστὸν λόγῳ ἀντιμεταφορᾶς ἢ ἄλλων παρομοίων αἰτίων,

γ) ὅταν ὁ ποιμὴν διαπιστώσῃ, ὅτι αἰσθάνεται οἰανδῆποτε φυσικὴν ἔλξιν διὰ τὸν πιστόν.

Ὁ καλλίτερος τρόπος παραπομπῆς εἶναι ἑκείνος, ὁ ὁποῖος βασίζεται ἐπὶ τῆς προσωπικῆς γνωριμίας καὶ ἐμπιστοσύνης τοῦ ποιμένου διὰ τὸ πρόσωπον ἢ τὴν ὑπηρεσίαν, πρὸς τὰ ὁποῖα παραπέμπει. Εἶναι ἐπομένως ὑποχρέωσις τοῦ ποιμένου νὰ γνωρισθῇ μὲ τοὺς διαφόρους εἰδικούς καὶ τὰς σχετικὰς ὑπηρεσίας καὶ τὸ προσωπικόν των. Διὰ τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν θὰ εἶναι λίαν εὐπρόσδεκτος μία τοιαύτη πρωτοβουλία τοῦ ποιμένου. Ὁ ποιμὴν θὰ πρέπει νὰ διαβεβαιώσῃ τὸν πιστόν, πρὶν τὸν παραπέμψῃ εἰς οἰονδῆποτε εἰδικόν, ὅτι ἡ παραπομπὴ δὲν σημαίνει, ὅτι ἀποκρούει τοῦτον ἕνεκα ἀντιπαθείας ἢ φόβου ἢ ἄλλου τινὸς παρομοίου λόγου, ἀλλ' ὅτι εἶναι αὕτη ἐπιβεβλημένη διὰ τὸ συμφέρον αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Τέλος, ἡ παραπομπὴ τοῦ ποιμένου εἶναι μοναδική, διότι δὲν ἀποκόπτει ἐντελῶς τὸν ποιμένα ἀπὸ τὸν πιστόν, ἀν καὶ ὑπονοεῖται, ὅτι μετὰ τὴν παραπομπὴν ὁ ποιμὴν δὲν ἔχει καμμίαν ἀνάμειξιν εἰς τὴν θεραπείαν.

Ἡ διαδικασία τῆς Ποιμαντικῆς Διαφώτισεως δὲν εἶναι βεβαίως δυνατὸν νὰ συνεχίζεται ἐπ' ἀόριστον. Κἀποτε ἀσφαλῶς θὰ διακοπῇ. Πολλοὶ ὅμως λόγοι εἶναι δυνατὸν νὰ προκαλέσουν τὴν διακοπὴν τῆς. Καὶ πρῶτον μὲν τὴν διαδι-

κασίαν τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως δύναται νὰ διακόψῃ ὁ πιστός, διὰ νὰ ἀποφύγῃ οὕτω τὴν ἀντιμετώπισιν ὕλικου, τὸ ὁποῖον τοῦ προκαλεῖ ἀνησυχίαν.

Πολλοὶ ἄνθρωποι ἀμφιταλαντεύονται προκειμένου νὰ ἀρχίσουν Ποιμαντικὴν Διαφώτισιν. Κάποτε ὁ πόνος, τὸν ὁποῖον προκαλεῖ εἰς αὐτοὺς ἡ νοσηρὰ ψυχολογικὴ των κατάστασις, εἶναι δυνατώτερος τῶν ἀμυντικῶν τειχῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων προσπαθοῦν νὰ ἀποκρυβοῦν καὶ τότε ἀναγκάζονται νὰ ζητήσουν βοήθειαν. Ἄλλοτε πάλιν ἡ ἄμυνα εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς πίεσεως, ὅπότε τὸ ἄτομον, τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς ἀπεφάσισε νὰ παρουσιάσῃ εἰς κάποιον τὴν κατάστασίν του, ὑπαναχωρεῖ. Διὰ τοῦ καθορισμοῦ καὶ μόνου μιᾶς συναντήσεως μετὰ κάποιον κληρικὸν τὸ ἐγὼ τοῦ ἀτόμου ἐνισχύεται ἄρκετά, οὕτως ὥστε ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἀμύνης νὰ ἀποκατασταθῇ καὶ πάλιν, τοῦλάχιστον προσωρινῶς. Ἐπίσης εἶναι δυνατόν ὁ πιστός νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν πρώτην συνάντησιν μετὰ τὸν ποιμένα δι' ἐξομολόγησιν ὑποσυνειδήτως ἐπιδιώκων δι' αὐτῆς τὴν ἀποφυγὴν τῆς περαιτέρω, βαθυτέρας ἐρεύνης. Ἄναμφισβητήτως εἶναι ἐκ τῶν βασικῶν ἔργων τοῦ κληρικοῦ νὰ ἀκούῃ ἐξομολογήσεις, ἀλλὰ πολλάκις αὕτη αὕτη ἡ ἐξομολογήσις συμβάλλει εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ προβλήματος τοῦ πιστοῦ. Ἡ ἀπόθεσις τοῦ βάρους τῆς ἐνοχῆς διὰ προηγουμένην ἁμαρτωλὴν συμπεριφορὰν δὲν εἶναι ἀσφαλῶς χωρὶς ἀξίαν, ἀλλὰ ὁ ποιμὴν θὰ πρέπη νὰ ἔχῃ τὴν δξύνουσαν καὶ τὴν διεισδυτικότητά, ὥστε νὰ διακρίνῃ τὰς βαθυτέρας αἰτίας αὐτῆς τῆς συμπεριφορᾶς καὶ νὰ τὰς ὑποδείξῃ καταλλήλως εἰς τὸν πιστόν. Ἡ διακοπὴ τῆς διαδικασίας τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως δύναται νὰ εἶναι ἀκόμη τὸ ἀποτέλεσμα ἑνὸς «διαλείμματος ὑγείας». Δηλαδή εἶναι δυνατόν ὁ πιστός ἔχων μίαν ἐμπειρίαν ἀποδοχῆς ὑπὸ τοῦ ποιμένου νὰ δοκιμάσῃ κάποιον αἴσθημα καθάρσεως, κατὰ τὰς ὀλίγας ἐπαφὰς του μετ' αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον περιορίζει τὴν ἀνησυχίαν του. Ἀλλὰ τοῦτο συνήθως δὲν σημαίνει, ὅτι ἔχει ἐπιτευχθῆ ἡ ὑπὸ τοῦ πιστοῦ κατανόησις τῶν αἰτίων τῆς ἀνησυχίας του καὶ ἡ ἀπαραίτητος διὰ τὴν οὐσιαστικὴν θεραπείαν αὐτοῦ ἐπανεκπαίδευσίς του. Δηλαδή τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι ἔχει ἐπιτευχθῆ οὐσιαστικὴ βελτίωσις τῆς καταστάσεως τοῦ πιστοῦ. Εἶναι δυνατόν ἐπίσης ὁ πιστός κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπαφῶν του μετὰ τοῦ ποιμένου νὰ ἔχῃ ἀναλύσει ἄρκετὰ τὰ ἄμεσα προβλήματά του, νὰ ἔχῃ ἴδει βαθύτερον τὰ ἐνδοψυχικά του συμπλέγματα, νὰ ἔχῃ αἰσθανθῆ ἱκανοποιημένους μετὰ τὰ ἐπιτευχθέντα καὶ νὰ μὴ ἐπιθυμῇ πρὸς τὸ παρὸν βαθυτέραν ἐρευναν. Αὕτη εἶναι μία ὑγιὴς καὶ νόμιμος ἀπόφασις. Τέλος, εἶναι δυνατόν ὁ πιστός καὶ ὁ ποιμὴν νὰ διαπιστώσουν ἀπὸ κοινοῦ, ὅτι ἔχει γίνῃ ἀξιόλογος πρόοδος καὶ ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ πιστοῦ εὐρίσκεται ὑπὸ ἄρκετὰ ἐπαρκῆ ἔλεγχον τοῦ ἐγὼ του, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ὁμαλὴ συνέχισις τῆς πολυπλόκου μελλοντικῆς ἀναπτύξεως τῆς προσωπικότητός του. Βεβαίως ἡ πλέον ἐπιτυχὴς διακοπὴ τῆς διαδικασίας τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως εἶναι ἐκεῖνη, ἡ ὁποία ἀποφασίζεται ὑπ' ἀμοτέρων τῶν μερῶν, τὰ ὁποῖα διαπιστώνουν ἀπὸ κοινοῦ, ὅτι αὕτη ἐπιβάλλεται. Εἰς τοιαύτας περιπτώσεις ὁ ποιμὴν εὐρίσκεται εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ εἴπῃ εἰς

τὸν πιστόν: «Δὲν ὑπάρχει τίποτε, τὸ ὁποῖον δύναμαι πλέον νὰ κάμω διὰ σᾶς. Τώρα εἶσθε εἰς θέσιν νὰ ἀλλάξετε τὴν ζωὴν σας». Ἐξ ἄλλου ὅταν ὁ ποιμὴν διαπιστώσῃ, ὅτι τὸ παρουσιαζόμενον ὑπὸ τοῦ πιστοῦ πρόβλημα ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς περιοχῆς τοῦ ἢ τῶν ἐπαγγελματικῶν του ἱκανοτήτων, δύναται νὰ προτείνῃ τὴν διακοπὴν τῶν ἐπαφῶν καὶ τὴν παραπομπὴν τοῦ πιστοῦ εἰς κάποιον εἰδικόν. Ὅταν ἡ λήξις τῆς διαδικασίας τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως ἀποφασισθῇ ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τοῦ ποιμένου καὶ τοῦ πιστοῦ, δύναται νὰ ὀρισθῇ ἐπακριβῶς εἰς μίαν ἐκ τῶν συναντήσεών των. Συνήθως εἶναι καλλίτερον νὰ ἐλαττωθῇ ἡ συχνότης τῶν συναντήσεων διὰ μίαν περίοδον, ἢ ὅποια χρησιμοποιεῖται ὡς μεταβατικὴ καὶ εἶναι ἐπίσης καλὸν νὰ μὴ ἀποκλεισθοῦν περαιτέρω ἐπαφαί, ἐκτὸς μόνον ἐὰν ὁ πιστὸς παρουσιάσῃ μίαν ἀσυνήθη τάσιν ἐξαρτήσεως. Τέλος ἐνδείκνυται, ὅπως καθορισθῇ μία συνάντησις εἰς τὸ μέλλον, διὰ νὰ διαπιστωθῇ ὅτι ὅλα βαίνουν καλῶς. Συχνὰ ὁ πιστὸς ζητεῖ νὰ ἔχῃ μίαν τοιαύτην συνάντησιν μετὰ τὴν παρέλευσιν χρονικοῦ διαστήματος ἐξ μηνῶν ἢ ἐνὸς ἔτους. Βεβαίως ὁ ποιμὴν εἶναι πάντοτε περισσότερον προσιτὸς ἀπὸ οἰοδηποτε ἄλλον ψυχοθεραπευτήν.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθοῦν σαφῆ ὅρια σχετικῶς μὲ τὰ συναισθηματικὰ καὶ τὰ ψυχολογικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἀντιμετωπισθοῦν διὰ τῆς διαδικασίας τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως. Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ κληρικοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὰς δυνατότητας προσφυγῆς εἰς ἄλλους εἰδικούς. Τὰ προβλήματα ἐν τούτοις, τῶν ὁποίων ἡ ἀντιμετώπισις προσιδιάζει εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως, σχετίζονται μὲ τὸ πένθος, τὸν γάμον, τὴν φυσικὴν νόσον, τὴν ἀνοχὴν διὰ γενομένης παρεκτροπᾶς καὶ μὲ θέματα θρησκευτικῆς καὶ θεολογικῆς ἀνησυχίας. Ἐπίσης ὁ κληρικὸς ἀσχολεῖται συνήθως μὲ τὰ προβλήματα τῶν νέων, ἐπειδὴ ἔχει κάποιαν ἀνάμειξιν εἰς τὴν ἐκπαίδευσίν των καὶ γενικώτερον εἰς τὴν προπαρασκευὴν αὐτῶν διὰ τὴν ζωὴν. Αἱ καθημεριναὶ δυσκολίαι, τὰς ὁποίας συναντᾷ ὁ ἄνθρωπος, ἀποτελοῦν μέρος τῆς ζωῆς του. Ἡ θλιψίς εἶναι ἐν φυσικῶν ἐπακλόουθον κάθε ἀπωλείας ἢ θανάτου, τὸ πένθος ἀποτελεῖ μίαν διαδικασίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ θρησκεία καὶ οἱ ἐκπρόσωποί της εἶχαν πάντοτε κάποιαν συμμετοχὴν. Ἡ θρησκεία θεωρεῖται ἐπίσης ὡς ἔχουσα τὴν ἀρμοδιότητα τῆς ἐγκρίσεως καὶ ρυθμίσεως τῆς γενετησίου συμπεριφορᾶς καὶ τῶν ἡθῶν ἐν γένει καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀναμένεται ἀπὸ αὐτὴν νὰ ἐρμηνεύσῃ σχετικᾶς ἀτομικὰς περιπτώσεις καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ συναίσθημα τῆς ἀποκοτῆς, ἀποκαθιστῶσα τὸν συντετριμμένον καὶ συμβιβάζουσα τὸν ἀποξενωμένον. Γενικῶς ὁ κληρικὸς ἀσχολεῖται μὲ προβλήματα, τὰ ὁποῖα φαίνονται περισσότερον ὀμαλὰ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα εἰσέρχονται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ψυχιατρικῆς.

Ἡ ἐκπαίδευσις, ἡ ὁποία θεωρεῖται ὡς συνισταμένη διὰ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ κληρικοῦ διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως, ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ θεωρητικοῦ προσανατολισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων σχετικῶν προϋ-

ποθέσεων. Μερικοί ἐκ τῶν κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἀσχοῦν αὐτὸ τὸ λειτούργημα, ἐκτὸς τῶν θεολογικῶν των σπουδῶν ἔχουν σπουδάσει θέματα ἀναφερόμενα εἰς τὸ κοινωνικὸν ἔργον, τὴν ψυχολογίαν καὶ σπανίως ἔχουν εἰδικευθῆ εἰς τὴν ψυχιατρικὴν. Γενικῶς ὅμως ἡ Ποιμαντικὴ Κλινικὴ Ἐξάσκησης θεωρεῖται ὡς ἀπαραίτητον μέρος αὐτῆς τῆς προπαρασκευῆς¹.

Εἰς ἐξαιρετικῶς μεγάλους ἀριθμὸς πιστῶν ἐξυπηρετεῖται ἤδη διὰ τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως εἰς ὅλας ἐκεῖνας τὰς χώρας, ὅπου ὁ θεσμὸς αὐτὸς ἔχει εἰσαχθῆ καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς διαρκῶς αὐξάνει. Κατὰ γενικὴν δὲ ὁμολογίαν τὰ ἀποτελέσματα εἶναι πράγματι πολὺ ἐντυπωσιακά.

Μεταξὺ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶναι ἐνήμεροι τῶν ἐξελλίξεων εἰς αὐτὸν τὸν τομέα, ἐπικρατεῖ ἡ ἀντίληψις, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν κληρικῶν θὰ προσέξουν εἰς τὸ μέλλον περισσότερον τὰς ψυχολογικὰς ἀπόψεις τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως, τὴν ὁποίαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς μὲ διαφόρους μορφὰς ἔχουν προσφέρει, καὶ ὅτι θὰ ἀνακαλύψουν τὴν παρουσίαν θεμάτων διανοητικῆς ὑγείας εἰς περιοχὰς, αἱ ὁποῖαι παλαιότερον ἐθεωροῦντο οὐδέτεραι ἢ ἄσχετοι μὲ τὴν διανοητικὴν ὑγείαν. Ἐπικρατεῖ ἀκόμη ἡ ἀντίληψις, ὅτι οἱ κληρικοὶ τείνουν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον νὰ ἀρχίζουν τὴν ποιμαντικὴν των σταδιοδρομίαν μὲ περισσότεραν κατανόησιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχολογίας καὶ ὅτι προσπαθοῦν νὰ μάθουν περισσότερα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς δυνατότητας καὶ τοὺς τρόπους συνεργασίας μετὰ τῶν ἄλλων ἐπαγγελμάτων, τὰ ὁποῖα προσφέρουν βοήθειαν εἰς τὸν ποικιλοτρόπως δοκιμαζόμενον ἄνθρωπον. Ἐπίσης πιστεύεται, ὅτι τώρα οἱ κληρικοὶ γνωρίζουν καλλίτερον τὰς ἱκανότητας καὶ τὰ ὅρια των καὶ ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς θὰ καταβάλλουν ἰδιαιτέραν προσπάθειαν διὰ νὰ αὐξήσουν τὰς πρώτας καὶ νὰ καθορίσουν μὲ ἀκριβείαν τὰ τελευταῖα. Τέλος θεωρεῖται βέβαιον, ὅτι δύνανται οἱ κληρικοὶ τώρα περισσότερον ἢ ἄλλοτε νὰ διαπιστώνουν τὴν ἀνεπάρκειαν ἢ ἀμέλειαν τῶν ἄλλων συναφῶν ἐπαγγελμάτων καὶ νὰ ἀναγνωρίζουν τὰς ἐπιτυχίας των.

Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς ψυχιατρικῆς παρατηρεῖται ἐξ ἄλλου μία διαρκὴς αὐξησης τῆς κατανόησεως καὶ τῆς ἐκτιμῆσεως τῆς ἀξίας τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως, συνοδευομένη ὅμως μὲ τὸν φόβον, ὅτι θὰ ὑπάρξῃ ἐνδεχομένως ἡ τάσις νὰ χρησιμοποιηθῆ αὕτη ὡς ἀνεπαρκὲς ὑποκατάστατον τῆς ψυχιατρικῆς. Οἱ ψυχίατροι δεικνύουν τώρα περισσότεραν προθυμίαν, διὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς κληρικοὺς εἰς τὴν ἐκπαίδευσίν των καὶ ἀρχίζουν νὰ ἀναγνωρίζουν, ὅτι ἡ ψυχιατρικὴ θὰ πρέπη νὰ ἀσχοληθῆ σοβαρώτερον μὲ τὴν θρησκείαν καὶ ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι εἶναι δυνατὸν νὰ διδασθοῦν πολλὰ ὑπὸ τῶν κληρικῶν καὶ τῆς ποιμαντικῆς πείρας.

Εἶναι ἴσως πολὺ πιθανόν, ὅτι ὁ ἐπακριβὴς καθορισμὸς τῶν ὀρίων μεταξὺ τῆς Ποιμαντικῆς Διαφωτίσεως καὶ τῆς Ψυχιατρικῆς θὰ διέλθῃ διὰ διαφόρων

1. Φιλ. Φάρου, Ἡ Ποιμαντικὴ Διακονία τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, «Ἀκτίνες» Ἰούλιος-Αὐγούστος, Σεπτέμβριος 1967.

σταδίων και ὅτι θὰ εἶναι πότε αὐστηρὸς και ἀσαφής και πότε τὸ ἀντίθετον, διὰ νὰ καταλήξῃ τελικῶς εἰς μίαν λογικὴν μέσῃν λύσιν.

Τέλος ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχει κάποια ἀνησυχία, μήπως αἱ ἄλλαι ποιμαντικαὶ λειτουργίαι παραμεληθοῦν λόγῳ ὑπεραπασχολήσεως τῶν κληρικῶν μετὰ τὴν Ποιμαντικὴν Διαφώτισιν και διατυπώνεται ἡ ἄποψις, ὅτι αὐτὸ τὸ ἐνδεχόμενον θὰ ἐξέλειπε, ἐὰν ἐγίνετο μία ἐπανεξέτασις και ἐπανεκτίμησις τῶν στοιχείων ἐκείνων τοῦ παραδοσιακοῦ θησαυροῦ, τὰ ὁποῖα σχετίζονται μετὰ τὴν διανοητικὴν ὑγείαν και ἐὰν ἐπεχειρεῖτο μία ἀνανεωμένη χρησιμοποίησις αὐτοῦ ἐν συναφείᾳ μετὰ τὴν θρησκευτικὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν κοινὴν ζωὴν και τὴν λατρείαν. Διὰ τὴν ἐπίτευξιν αὐτοῦ προτείνεται ἡ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας παροχή: α) τῶν βάσεων και τῶν προϋποθέσεων διὰ τὴν καλλιέργειαν και ἀνάπτυξιν ἐνὸς συναισθήματος προσωπικῆς και ὁμαδικῆς ταυτότητος, β) ἐνὸς συστήματος ἀναφερομένου εἰς τὸ νόημα τῆς ζωῆς γενικῶς και εἰς τὸ νόημα τῆς ζωῆς ἐνὸς ἐκάστου ἀτόμου εἰδικώτερον, γ) τρόπων θεωρήσεως και ἀντιμετωπίσεως τῆς ἐνοχῆς, τῆς συγγνώμης, τοῦ θανάτου, τῆς συγκρούσεως, τῆς ἀβεβαιότητος, τοῦ πόνου, τῆς ἐχθρότητος κ.λ.π., ἰδιαιτέρως διὰ τῆς θεολογίας, τῶν ἐθίμων, τῆς παραδόσεως, τῶν μυστηρίων, τῆς ἐξομολογήσεως κ.λ.π., δ) ἐνὸς σημείου ἐπαφῆς μεταξὺ τοῦ παρελθόντος, τοῦ παρόντος και τοῦ μέλλοντος, συνδεομένου μετὰ τὰς ἀκολουθίας, τὴν λατρείαν, τὴν προσευχὴν, τὴν θεολογίαν, τὴν ἱστορίαν τῆς πίστεως και τὴν ἠθικὴν, ε) πλέον κατανοητῶν ἀπόψεων περὶ ἀνθρώπου και κοινωνίας.

Ἄν και ἡ ἐμφάνισις τοῦ κλάδου τῆς Ποιμαντικῆς Διαφώτισεως, ὑπὸ τὴν νέαν αὐτὴν μορφήν της, εἶναι πολὺ πρόσφατος, ἐν τούτοις ἔχουν ἤδη ἀναπτυχθῆ ἐπ' αὐτοῦ πολλοὶ εἰδικώτεροι κλάδοι, ὡς ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις τῶν Νέων, ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις τῶν Σπουδαστῶν, ἡ Ποιμαντικὴ Προπαρασκευὴ διὰ τὸν Γάμον, ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις τοῦ Συζυγικοῦ βίου, ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις τῶν ἡλικιωμένων, ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις τῶν Ἀποθησκόντων, ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις τῶν Ἀλκοολικῶν, ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις τῶν Ἀγάμων Μητέρων κ.ἄ. και ἔχουν ἀκόμη δημιουργηθῆ αἱ προϋποθέσεις διὰ μίαν ἐπαρκῆ εἰς αὐτοὺς τοὺς κλάδους ἐκπαίδευσιν και ἐξειδίκευσιν τῶν ἐνδιαφερομένων κληρικῶν.

Τὰ ὅσα ἀνεφέρθησαν μέχρι τοῦδε ἀποτελοῦν τὰς ἐπικρατούσας ἀπόψεις περὶ ἐνὸς θεσμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐθεμελιώθη και ἐκαλλιεργήθη ἀρχικῶς μεταξὺ τοῦ Προτεσταντικοῦ κόσμου και κυρίως ἐν Ἀμερικῇ. Ὡς ἤδη ἀναφέρθη, ὁ θεσμὸς αὐτὸς δὲν εἶναι οὐσιαστικῶς ἐντελῶς νέος, ἀλλ' ἀπλῶς παρουσιάζεται μετὰ μίαν νέαν, σύγχρονον, μορφήν. Ὡς ἐκ τούτου οἰαδήποτε ἐπιφύλαξις διὰ τὴν διαδικασίαν τῆς Ποιμαντικῆς Διαφώτισεως αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, θὰ ἦτο ἀδικαιολόγητος. Ἐπιφυλάξεις ὅσον ἀφορᾷ εἰς λεπτομερείας αὐτῆς τῆς διαδικασίας εἶναι ἐνδεχόμεναι και ἴσως ἀπαραίτητοι. Ἀλλὰ καθ' ἀρχὴν ἡ Ποιμαντικὴ Διαφώτισις δύναται νὰ καλλιεργηθῆ και ἐνθαρρυνθῆ και παρ' ἡμῖν, διότι δι' αὐτῆς ἡ Ἐκ-

κλησία δύναται νὰ κάμη μίαν πραγματικὴν καὶ σπουδαίαν συμβολὴν εἰς μίαν προσπάθειαν προαγωγῆς τῆς διανοητικῆς καὶ ψυχικῆς υἰείας τοῦ λαοῦ μας γενικῶς ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς τὴν ἐπίτευξιν ἱκανοποιητικῆς ὠριμάνσεως καὶ ὀλοκλήρωσεως τῶν ἐπὶ μέρους ἀτόμων ἀφ' ἑτέρου. Ἡ δὲ διανοητικὴ καὶ ψυχικὴ υἰεία καὶ ἡ ὠρίμανσις καὶ ὀλοκλήρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν στοιχεῖα ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ λυτρωτικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύο ὄρια παρουσιάζονται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀσαφέστερα.

Ἐπὶ πλέον τὰ διάφορα συμπεράσματα, τὰ ὅποια ἐξήχθησαν εἰς τὸν τομέα αὐτὸν ἐκ σχετικῶν ἐρευνῶν καὶ αἱ διάφοροι μέθοδοι προσεγγίσεως τοῦ δοκιμαζομένου ἀνθρώπου, αἱ ὅποια προτείνονται διὰ τὴν Ποιμαντικὴν Διαφώτισιν, δύναται νὰ ἀνανεώσουν καὶ νὰ κάμουν περισσότερο ἀποτελεσματικὴν τὴν ἐξομολόγησιν. Ἡ δὲ ἐξομολόγησις ἀποτελεῖ ἓν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα λειτουργήματα τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὅποιον δύναται περισσότερο παντὸς ἄλλου νὰ ἔχη εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον καὶ τοῦ ὁποίου ἡ δημοτικότης διαρκῶς ἐλαττοῦται, δυστυχῶς, λόγῳ πλημμυλοῦς χρήσεως.